

УДК 37.032

Л. М. Журавська, Е. О. Остапенко
ДВНЗ «КНЕУ імені В. Гетьмана» (м. Київ)**ПРАКСИОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ
ЕКОНОМІСТІВ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ**

Стаття присвячена проблемі професійного саморозвитку студентів в економічному університеті. Автори звертають увагу на значення психолого-педагогічної дисципліни та наукової роботи в професійній підготовці майбутніх економістів, обґрунтовують необхідність впровадження програми модифікованого курсу з педагогіки та психології.

Ключові слова: майбутні економісти, професійний саморозвиток, модифікований курс з психології та педагогіки.

Постановка проблеми. У сучасному світі швидких змін, абсолютно доступної та миттєво оновлюваної інформації майбутній професіонал має бути готовим до безперервних процесів саморозвитку та самоосвіти, які триватимуть усе життя і сприятимуть його успішній професійній реалізації в обраній сфері. Підготувати такого спеціаліста в системі вищої освіти може допомогти праксиологічний підхід, що надає питанню оптимізації навчального процесу нової актуальності та передбачає вирішення поставленої проблеми.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідженню питань праксиології присвячують свої роботи філософи, педагоги та психологи, а саме: К. Курода, Т. Котарбинський, Т. Пшоловський, І. Колеснікова, Е. Титова, Ж. Кеніспаєв, В. Ручін, Б. Григор'єв та інші. Професійний та особистісно-професійний саморозвиток особистості привертає увагу багатьох науковців і набуває опрацювання у працях Г. Балла, В. Веретеннікова, Є. Єфимової, Є. Ісаєва, С. Косарецького, М. Костогризова, Л. Мітїної, В. Слободчикова, Е. Хайрулліної, Т. Тихонової, Р. Цокур та інших. Проблеми економічної освіти та підготовки фахівців фінансово-економічного профілю досліджені в роботах В. Боброва, Д. Зенгера, І. Завадського, С. Кустовського, Т. Поясок, Н. Побірченко, С. Тарасової, Ф. Хміля, А. Чернявського та інших. Різні аспекти професійної підготовки кадрів знаходять відображення у психолого-педагогічних працях С. Гончаренка, Н. Дорошова, Е. Зеєра, І. Зязюна, В. Козакова, С. Мірюнкової, О. Пехоти, В. Радула, В. Розанової, Е. Симанюк та інших. Формування готовності до професійної діяльності вивчають В. Бочелюк, М. Дяченко і Д. Кандибович, Л. Кондрашова, М. Кулакова, С. Максименко, В. Моляк, В. Сластьонін, Т. Шестакова та інші. У наукових працях В. Гриньова, В. Рибалка, В. Семиченко та ін. розкриваються індивідуальні особливості розвитку майбутніх спеціалістів у процесі професійної підготовки.

Аналіз наукових досліджень вказує на багатогранність проблем професійної підготовки, необхідність актуалізації професійної свідомості майбутніх спеціалістів та впровадження інноваційних методів та форм навчання.

Мета статті презентувати модифікований курс з дисципліни «Педагогіка та психологія» для форму-

вання готовності майбутніх економістів до професійного саморозвитку в контексті праксиологічного підходу.

Праксиологія (у перекладі з грецької «praxis» – діяльність, практика і «logos» – наука) – загальна теорія раціональної діяльності людини, складова теорії діяльності, наука про досягнення максимального ефекту за наявних затрат, характеризує розвиток діяльності та її компонентів у часі, має професійно обумовлений характер динаміки [4, 5]. Праксиологічний підхід розглядає діяльність людини з точки зору її оптимальної реалізації і передбачає організовану, координовану, свідому діяльність особистості.

Праксиологію розуміють як системне знання про загальні принципи, способи раціональних, доцільних, успішних дій [4, с.6].

Важливим положенням праксиології є визнання саморозвитку будь-якої діяльності, при чому вона розвивається функціонуючи і функціонує, розвиваючись, а становлення діяльності інтерпретується як розвиток і суб'єкта, і самої діяльності [3, с.49].

Розвиток діяльності в професійній підготовці відбувається шляхом переходу навчально-пізнавальної діяльності до навчально-професійної, а потім до реальної професійної діяльності [3, с.50].

І. Колеснікова, Е. Титова [4, с.26] зазначають, що для цілеспрямованого здійснення діяльності, яка б відповідала взірцевим вимогам, необхідно мати її еталон, тому в праксиології ідеальний образ діяльності характеризується якістю, успішністю, продуктивністю, результативністю, ефективністю, відповідністю меті, послідовністю в досягненні мети, проєктивністю, конструктивністю, нормуванням (принципами, правилами, підходами, програмами, планами), технологічністю, методичністю, інструментальністю, практичністю, свідомістю. Важливими є такі інструментальні поняття як: оцінка, самооцінка, аналіз.

Праксиологічний підхід у формуванні готовності майбутніх економістів до професійного саморозвитку реалізується шляхом дослідження функціональності майбутньої професійної діяльності, з'ясування цілей та їх особистісного значення, виявлення причин неефективності навчально-пізнавальної діяльності, вивчення потенційних можливостей, визначення траек-

торії подальшого особистісно-професійного саморозвитку, складання плану саморозвитку, свідомої організованої реалізації «Індивідуальної програми формування готовності майбутніх економістів до професійного саморозвитку».

Екстраполоючи дані положення на наше дослідження зазначимо, що опитування працівників сфери фінансів, дослідження існуючого наукового фонду, урахування професійних ідеалів майбутніх спеціалістів, дає можливість дійти висновку, що досягненню успіху майбутнього економіста сприяють: високий рівень професійної спрямованості (значний інтерес до професії та впевненість у правильності її обрання); прагнення професіоналізму та професійного самовдосконалення; цілеспрямованість, визначеність щодо короткострокових і довгострокових цілей та пріоритетів життя; швидкість сприйняття та опрацювання великих масивів інформації, розвинені аналітичні здібності; висока працездатність, працелюбність; самостійність (уміння самостійно ставити задачі, працювати і досягати поставлених цілей); розвинена сила волі, наполегливість та рішучість; інтернальна відповідальність; впевненість у своїх силах; здатність йти на ризик; комунікабельність, уміння працювати в команді; здатність до самоменеджменту та самоконтролю, інтерес до питань самоефективності; прагнення розширювати свій світогляд, займатися самоосвітою, самовдосконаленням та саморозвитком.

Вимоги університету до випускників ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана» відзеркалюють тенденції ринку праці і орієнтовані на високий професійний рівень майбутніх спеціалістів. В освітньо-кваліфікаційній характеристиці (ОКХ) бакалавра з економіки затвердженій наказом Міністерства освіти і науки України № 304 від 13.04.2004 про затвердження галузевих стандартів вищої освіти України з напрямку підготовки «Економіка і підприємництво» серед змісту здатностей вирішувати проблеми і задачі соціальної діяльності знаходимо ті, які формуються саме у процесі вивчення дисциплін гуманітарно-гуманістичного спрямування, людинознавчої підготовки, частиною якої є вивчення психолого-педагогічних дисциплін і зокрема дисципліни «Психологія та педагогіка». Одним з її соціальних завдань є інтенсифікація та «предметна» підтримка процесів гуманізації суспільства через розвиток відповідних людських якостей. Згідно ОКХ випускник повинен уміти: формувати у себе, а також виховувати у працівників свідоме прагнення до відгуку на соціальні проблеми людей; створювати цивілізовані соціальні відносини між членами трудового колективу на правовій основі і демократичних принципах; володіти перспективними методами підвищення свого теоретичного рівня, уміти проводити науково-прикладні розробки, використовувати сучасну комп'ютерну техніку; підготувати виступ на практичну конференцію (семинар), написати практичну статтю (або тези), робити висновки; засвоювати і реалізовувати світоглядні і культурні досягнення людської цивілізації, уважно ставитися і розуміти різні культури, релігії, права націй і людини; використовувати на рівні професійного і побутового спілкування українську, російську, англійсь-

ку (німецьку, французьку, іспанську) мови; застосовувати навички до засвоєння нових знань щодо інновацій та соціальних технологій у фінансовій сфері; здійснювати ефективні комунікаційні взаємодії, в тому числі, засобами інформаційних технологій; застосовувати базові психолого-педагогічні знання для управління діяльністю колективів; вирішувати проблеми гармонійного розвитку життя з високим рівнем його безпеки; застосовувати на практиці норми законодавства і захищати свої права; правильно і розумно вести себе в міжособистісних стосунках та в суспільстві відповідно до загальнолюдських норм поведінки і моралі; направляти свої зусилля на реалізацію загальнодержавних, суспільних і особистісних цінностей, інтересів та потреб; володіти навичками щодо ведення і пропаганди здорового фізичного і духовного способу життя, володіти уміннями і навичками до фізичного і розумового самовдосконалення.

Зазначені вміння характеризують професіонала з високим рівнем освіченості та культури, сформувати якого покликана система сучасної освіти. Дані вимоги знаходять своє відображення в навчальних планах університету, та програмах дисциплін. На користь студента працюють міжпредметні зв'язки, можливість багатогранного самовираження і формування своєї неповторної індивідуальності.

Підвищує ефективність отримання необхідних умінь також прагматичний підхід, специфіка якого заключається у визначенні сутності бажаних результатів, конкретизації цілей та завдань, організації процесу досягнення максимальної самоефективності особистості. Зазначений підхід реалізується в декілька етапів: 1. професійно-орієнтовна самодіагностика; 2. аналіз індивідуальних результатів; 3. визначення персональної траєкторії самовдосконалення (конкретизація цілей); 4. складання програми особистісно-професійного саморозвитку (постановка завдань); 5. реалізація програми саморозвитку; 6. повторна професійно-орієнтовна самодіагностика, фіксація змін; 7. аналіз індивідуальних результатів; 8. визначення програми подальшого особистісно-професійного саморозвитку (постановка завдань); 9. реалізація програми особистісно-професійного саморозвитку.

Розвиток студента в освітньому університетському просторі - це система формування його готовності до неперервного особистісно-професійного самовдосконалення і саморозвитку, а отже і до неперервної самоосвіти та саморозвитку через набуття відповідних знань, вмінь, навичок упродовж всього життя.

Особистісно-професійний саморозвиток студента в процесі навчання в університеті може розглядатися у трьох площинах: професійній (фахова, зокрема економічна, підготовка), психолого-педагогічній, науковій, де передбачається виконання відповідних завдань (Рис. 1).

У межах названих напрямів відбувається синергетичний ефект та значний вплив на формування таких компетентностей майбутнього фахівця як: а) комунікативна, б) управлінська, в) ціннісно-мотиваційна, г) самоосвітня та самоуправлінська. На тлі неперервної

самоосвіти вдала консолідація цих напрямів стає основою для подальшого професійного саморозвитку.

Важливе значення для формування готовності до перманентного особистісно-професійного саморозвитку у ВНЗ має значний арсенал методів залучення студентів до дослідницької діяльності: курсові, дипломні, конкурсні проекти і підготовка доповідей на семінари тощо, але найбільшу можливість підвищити рівень самоосвіти та саморозвитку надає наукова робота.

Це пояснюється тим, що, по-перше, науково-дослідницька робота студента створює умови для налагодження контактів зі спеціалістами галузі, отримання поглибленої інформації щодо економічних досліджень ринку, закордонного досвіду розвитку бізнесу, ознайомлення науково-педагогічної спільноти з результатами своєї роботи через публікації та участь у конференціях, тематичних семінарах, інших комунікативних заходах.

Рис. 1. Особистісно-професійний саморозвиток у процесі навчання

По-друге, у процесі наукового дослідження охоплюються всі стрижневі вміння, якими повинен володіти майбутній економіст: конструктивні, проєктивні, гностичні, організаторські, комунікативні, оскільки: 1) вдосконалюються вміння самостійної пізнавальної діяльності; 2) займаючись науковою роботою, студенти залучаються до креативної нестандартної роботи; 3) відбувається актуалізація професійно значущих знань; 4) розвиваються вміння творчо використовувати набутий досвід і вміння пошуку та обробки інформації, роботи з технічними засобами; 5) актуалізується вміння ефективно самостійно набувати знання та вміння; 6) формується вміння приймати рішення, аналізувати комплексні проблеми, виявляти їх сутність,

знаходити шляхи вирішення; 7) розвивається здатність чітко письмово та усно викладати свої думки, презентувати результати роботи; 8) набувається особистісний досвід тощо.

По-третє, активне і ефективне залучення студентів до науково-дослідницької роботи з різних дисциплін сприяє підвищенню їх професійної спрямованості та науково-професійному розвитку: успіх у навчальній і науковій діяльності мотивує студентів до самовдосконалення та особистісно-професійного саморозвитку упродовж подальшої професійної діяльності; участь у наукових конференціях розширює кордони особистісних досягнень студентів, а значить, у довгостроковій перспективі, підвищує їх конкурентоспроможність.

В цілому, перспектива науково-дослідницької діяльності студентів має велике значення для розвитку економіки країни, тому в ВНЗ необхідно створювати умови, за яких займатися науковою діяльністю не тільки в напрямку економічних, але й у процесі психолого-педагогічної підготовки ставало б престижно і необхідно для особистісного та професійного розвитку.

Інша площина особистісно-професійного саморозвитку студента - психолого-педагогічна підготовка (ППП) майбутніх економістів. Вона гармонійно вплетена в процес професійної підготовки і розглядається як «спеціально організований процес оволодіння майбутніми фахівцями психолого-педагогічними знаннями, вміннями й навичками в процесі вивчення системи професійно спрямованих дисциплін психолого-педагогічного циклу і формування професійно значущих якостей особистості, необхідних для майбутньої професійної діяльності» [5, 70]. ППП відіграє визначну роль у формуванні готовності до професійного саморозвитку, оскільки знання, отримані у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін, характеризуються лонгітудністю застосування і перманентністю актуальності.

На відміну від інших предметів, психолого-педагогічні дисципліни мають глибоке особистісне значення, дають можливість тим, хто навчається пізнати, зрозуміти себе, озброюють їх знаннями та навичками методичного, навіть ізоморфного характеру, які можна використовувати на усіх етапах та в усіх сферах життя: все життя триває особистісно-професійне становлення, оскільки змінні умови та вимоги спричиняють переоцінку цінностей та зміну пріоритетів, а прагнення особистості досягти свого ідеалу вимагає самовдосконалення; крім того, дуже високі вимоги професійного життя потребують постійного поповнення знань, корекції умінь, удосконалення навичок; а у процесі навчання у вузі з кожним семестром відбувається ускладнення навчальної програми університету і виключно професійна підготовка може займати у студента весь вільний час. Тому знання, вміння і навички планування, цілепокладання, самоорганізації, самоменеджменту виступають максимально цінним особистісним ресурсом, важливим як для освоєння дисциплін, що вивчаються у вузі, так і для майбутньої професійної діяльності та особистого зростання.

Процес навчання та застосування психологічної самодопомоги має відбуватися паралельно, якісно і не вимагати значного бюджету часу. Це можливо у процесі навчання дисциплін психолого-педагогічного циклу і зокрема педагогіки та психології.

Згідно з програмою економічного університету дисципліна «Психологія та педагогіка» вивчається студентами на першому курсі. Це є базовий курс, який дозволяє розпочати поверхневе знайомство з наукою про мистецтво життя, викликати інтерес і спрямувати його на самовдосконалення та саморозвиток особистості.

Вдосконаленням цього процесу може стати особистісне свідоме планування свого професійного саморозвитку кожним студентом, обрання свого персонального вектора, своєї траєкторії розвитку на професійній ниві. З огляду на всі вимоги, визначені вміння та навички май-

бутніх економістів необхідно зазначити, що досягнення свого ідеалу повинно мати структурований план та його свідоме, ефективне впровадження у життя.

Враховуючи ізоморфність психолого-педагогічних знань, важливим інструментом формування готовності майбутніх економістів до професійного саморозвитку є модифікований курс з дисципліни «Психологія та педагогіка» як складова психолого-педагогічної підготовки.

Зазначений курс спрямований на формування і розвиток чотирьох компонентів готовності до професійного саморозвитку:

➤ *мотиваційно-цільового*, який містить наступні складники: ставлення до професійного саморозвитку, наявність чітко визначених цілей, програми саморозвитку, усвідомлення цінності самопізнання та самореалізації, внутрішні та зовнішні позитивні мотиви обрання професії, прагнення успіху в діяльності;

➤ *пізнавально-операційного*, який охоплює рівень самоменеджменту, здатність до саморозвитку та самоосвіти, самооцінку пізнавальних здібностей та рівні засвоєння знань;

➤ *професійно-орієнтовного*, який характеризується рівнем професійної спрямованості, схильностями та інтересами особистості до певних типів діяльності: людина – людина; людина – техніка; людина – знакова система; людина – природа;

➤ *особистісно-регулятивного*, який охоплює такі якості та уміння особистості, як відповідальність, самостійність, самоконтроль, самовпевненість, рефлексія, емоційна стійкість, сила волі, рівень самоуправління, тип самоуправління та самооцінка вираження професійно значущих якостей особистості.

Основним завданням впровадженого курсу є формування готовності майбутніх економістів до професійного саморозвитку, у ньому передбачені тематичні лекційні, практичні заняття, самостійна робота, застосування елементів дистанційного навчання, зокрема, опрацювання змісту дисципліни та інформаційного блоку в дистанційному курсі, проходження навчальних та психологічних тестів, участь у форумах тощо.

Модифікований курс створений на основі психофізіологічного підходу, тому особливе значення у ньому надається тренінгу «Формування готовності до професійного саморозвитку», що включає 14 занять, які проводяться на базі вже отриманих теоретичних знань та з використанням певних умінь, набутих на практичних заняттях та у процесі самостійної роботи.

У зв'язку з цим кожна тема, крім традиційних питань дисципліни «Психологія та педагогіка», містить питання, пов'язані з формуванням готовності до саморозвитку, а цілі та завдання лекційних та практичних занять включають набуття відповідних знань та умінь, що забезпечать активну результативну роботу і набуття необхідних навичок на тренінгу (Табл. 1).

Особливістю структури модифікованого курсу є постійний зв'язок як психологічних, так і педагогічних аспектів саморозвитку, які взаємопов'язані і взаємозалежні. Зміст програми підпорядковано певній логічній послідовності, яка графічно зображена на (Рис. 2.).

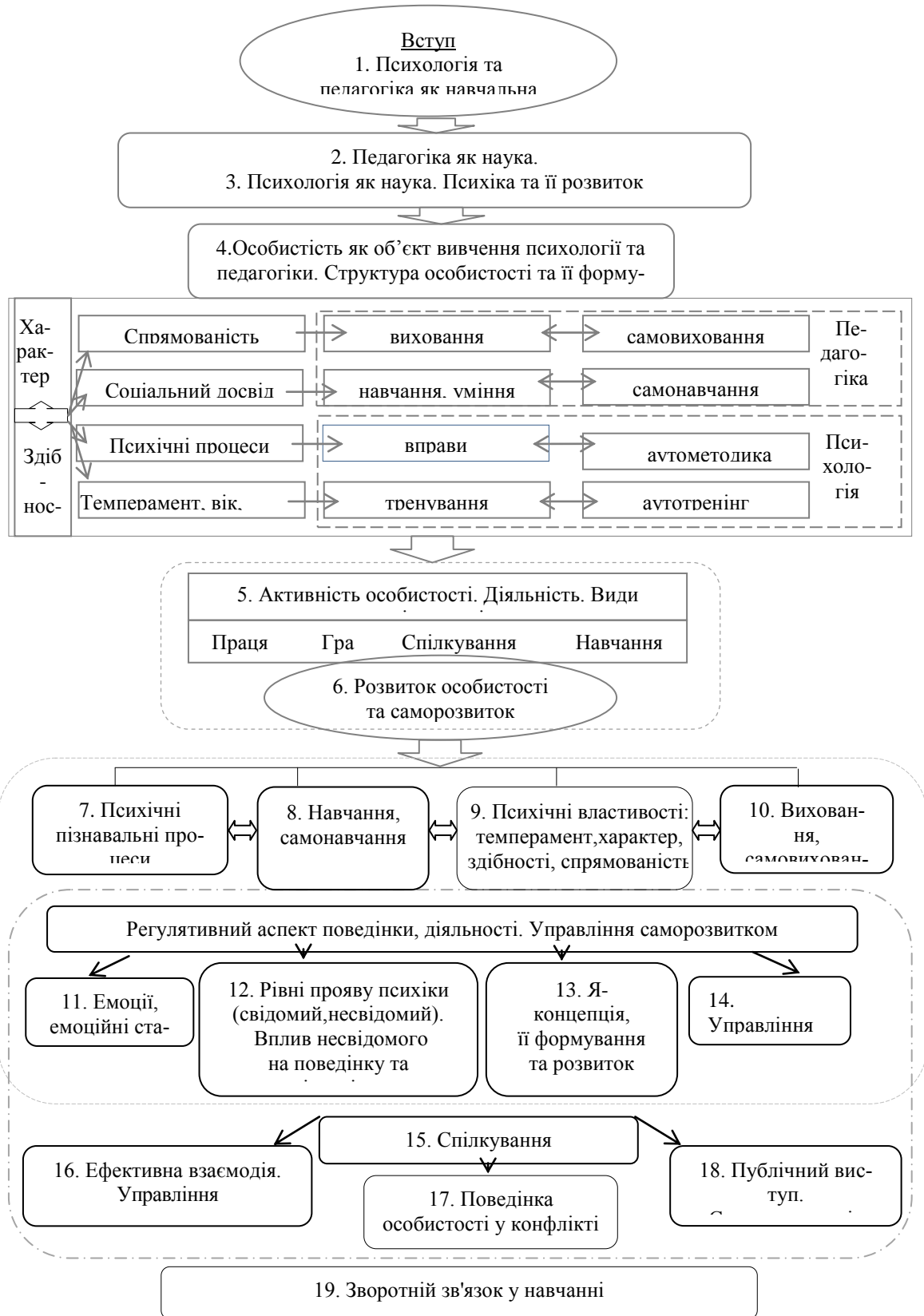

Рис. 2. Структура модифікованого курсу

Курс розпочинається вступною лекцією, мета якої не лише визначити місце та значення дисципліни в житті людини та світі навколо, але й мотивувати до вивчення психолого-педагогічних дисциплін, спрямувати на саморозвиток та самовдосконалення. Наступні теми розкривають зміст педагогіки та психології як наук, вони спрямовані на розкриття сутності основних понять, центральним серед яких є «розвиток», «навчання», «виховання», «психіка», і переведення їх на рівень тлумачення та розуміння, визначення їх вагомості в повсякденному та професійному житті кожної людини.

В темі «Особистість як об'єкт вивчення психології та педагогіки. Структура особистості та її формування» здійснюється мотивація до самоаналізу та самозмін через звернення до теорій особистості, визначення структури особистості, описання її психосоціальних властивостей, рис та типів. З метою обговорення та формування найвищих цінностей на цьому етапі поряд із розмежуванням понять «індивід», «особистість» та «індивідуальність», що є традиційним у програмах з психології та педагогіки, також розкривається сутність феномену «універсум».

Провідною метою викладання теми «Активність особистості. Діяльність. Види діяльності» є спрямування студентів на свідоме планування, контроль та аналіз ефективності своєї діяльності, врахування в ній своїх індивідуальних особливостей, спрямування на особистісне зростання, реалізацію свого творчого потенціалу. В ній передбачається усвідомлення майбутніми професіоналами, що діяльність є єдиною можливістю людини реалізувати себе, що саме в об'єднанні основних чотирьох її видів - праці, гри, спілкуванні, навчанні – є місце розвитку та саморозвитку особистості (Рис. 3).

Свідоме ставлення особистості до своїх психічних процесів сприяє підвищенню її ефективності в усіх видах діяльності, тому значна частина практичних рекомендацій щодо розвитку та саморозвитку особистості, здійснення нею навчання та самонавчання, виховання та самовиховання, внутрішніх та зовнішніх зрушень у собі, висвітлюються у двох взаємопов'язаних блоках, які містять в собі теми «Психічні пізнавальні процеси», «Психічні властивості», «Навчання, самонавчання», «Виховання та самовиховання».

У процесі їх вивчення акцентується увага на тому, що тісний взаємозв'язок психічних явищ дозволяє спрямовувати студента на свідоме формування своїх психічних властивостей, контролювати перебіг психічних процесів, максимально сприяти створенню необхідних психічних станів, їх частому повторенню та закріпленню їх як психічних властивостей. Цей процес - ключ до самовиховання, виховання та самовдосконалення.

Загальне тло, що впливає на саморозвиток та самовдосконалення, і, відповідно, на успішність особистості та її діяльність – це її світосприйняття, повага до себе та інших, вміння взаємодіяти, регулювати внутрішні стани, спілкуватися тощо. Тому значне місце у викладенні курсу займають питання емоції,

емоційні стани, рівні прояви психіки (свідомий, несвідомий), вплив несвідомого на поведінку та діяльність, Я-концепція та спілкування. У процесі їх вивчення у студента формується позитивне сприйняття світу навколо і розуміння себе в ньому, влучність проявів темпераменту та інших психічних властивостей, здатність до впевненої, безконфліктної поведінки, вміння презентувати себе, відчуття самореалізації та щастя в житті, розуміння перманентного самовдосконалення та розвитку.

Особливістю програми модифікованого курсу є цілеспрямоване навчання студентів здійснення ними управління саморозвитком, теоретичне обґрунтування та узагальнення практичної реалізації чого розкривається в темі «Управління саморозвитком», а безпосереднє навчання здійснюється упродовж всього курсу на тренінгових заняттях (Табл.1). Обов'язковою вимогою до кожного студента є створення власного

Рис. 3. Місце розвитку та саморозвитку в діяльності людини

плану подальшого саморозвитку на основі отриманих знань та умінь.

Завершується курс темою «Зворотній зв'язок у навчанні» – презентацією творчих проєктів, підведенням підсумків, аналізом проведеної роботи, якості, вчасності виконання та вміння представити перед аудиторією яких дає можливість зробити висновки про набуті та удосконаленні уміння студента щодо самоуправління та саморозвитку.

Важливим у викладенні матеріалу є представлення його в практичному ракурсі, на основі психологічного підходу, поєднанні педагогічного впливу з психологічним контекстом. Свідоме ставлення до самовиховання та саморозвитку сприяють формуванню характеру та розвитку здібностей, та, як наслідок, вдосконаленню особистості на вищому рівні самосвідомості. Роль викладача при цьому полягає в налагодженні педагогічного впливу на протікання цього процесу, його спрямуванні, наданні відповідної допомоги та сприянні розумінню того, що невтомна праця над власними якостями та здібностями визначає успішність людини в професії та житті.

Цілі тренінгових занять

№ з/п	Тренінги	Навчальні цілі тренінгових занять
1.	Адаптивний тренінг для першокурсників «Мотивація! Час досягнень»	– отримати мотивацію щодо вивчення психолого - педагогічних дисциплін для подальшого успіху, саморозвитку та самовдосконалення; – зорієнтуватися на активну роботу на практичних та тренінгових заняттях;
2	Вміння ставити та досягати цілі визначає наш шлях	– набути навички планування та визначення життєвих цілей; – навчитися корегувати цілі та завдання особистості;
3	Самоменеджмент – основа успіху!	– навчитися ефективно управляти часом та організувати власну діяльність;
4	Самоефективність – досяжна досконалість	– здійснити самоаналіз, самооцінку та саморозвиток власних психологічних особливостей; – навчитися здійснювати розвиток та реалізацію творчого потенціалу;
5	Враховуй свої особливості	– навчитися визначати та враховувати власні особливості протікання психічних процесів;
6	Розвиваємо пам'ять. Економимо час	– навчитися успішно впливати на само ефективність;
7	Соціоніка. Знайомтесь – 16 типів особистостей	– навчитися розуміти та адекватно оцінювати себе та інших людей;
8	Самоконтроль. Протистояння стресу	– навчитися прийомам психологічного розвантаження та саморегуляції емоційних станів; – навчитися регулювати власні стани, знижувати емоційну напругу контролювати власні дії та вчинки;
9	Вплив підсвідомих чинників на успіх	– дослідити основні форми самосвідомості: самопізнання, самооцінка, здатність до саморегуляції; – проаналізувати власну поведінку, що залежить від несвідомих факторів;
10	Самооцінка та саморозвиток	– здійснити самодослідження для розвитку самосвідомості, корекції та попередження емоційних порушень на основі внутрішніх та поведінкових змін;
11	Ефективна взаємодія у спілкуванні	– усвідомити себе як суб'єкта спілкування; – проаналізувати власні комунікативні якості та можливі їх зміни; – усвідомити необхідність протидії маніпуляціям; – набути навички асертивної поведінки; – навчитися застосовувати різні прийоми, що сприяють ефективній взаємодії;
12	Конфлікт та успіх	– з'ясувати причини виникнення конфлікту. Види конфліктів; – аналізувати динаміку конфлікту; – навчитися конструктивно вирішувати конфліктні ситуації; – навчитися визначати можливість нового рівня розвитку особистості в результаті конфлікту;
13	Тренінг публічного виступу	– навчитися використовувати психологічні знання про людину для успішної самопрезентації та публічного виступу;
14	Презентації творчих завдань	– представити у групі результати виконання творчих завдань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Журавська Л. М., Остапенко Е. О. Професійне становлення майбутніх економістів у процесі психолого-педагогічної підготовки у вищих економічних закладах / Л. М. Журавська, Е. О. Остапенко // Проблеми освіти. – К., 2011. – №68. – С. 175–181.

2. Зеер Э. Ф. Психология профессий : учебное пособие для студентов вузов / Э. Ф. Зеер. – [2-е изд., перераб., доп.]. – М. : Академический Проект; Екатеринбург : Деловая книга, 2003. – 336 с.

3. Козаков В. А., Дзвінчук Д. І. Психолого-педагогічна підготовка фахівців у непедагогічних університетах: [монографія] / Козаков Віталій Андрійович. – К.: ЗАЕ «НІЧЛАВА», 2003. – 140 с.

4. Колесникова И. А., Титова Е. В. Педагогическая праксеология / Колесникова И. А., Титова Е. В. –

М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 256 с.

5. Любогор О. В. Практикологические параметры анализа и критерии результативности педагогической деятельности / Любогор О. В. // Письма в Эмиссия. Оффлайн. Июнь 2011 г. <http://www.emissia.org/offline/2011/1601.htm>

6. Остапенко Е. О. Професійно важливі якості майбутніх економістів як основа їх професійного саморозвитку / Е.О. Остапенко // Вища освіта України. – К., 2011– Додаток 2 до №3, том III (28). – С.189–195.

7. Поясок Т. Б. Психолого-педагогічна підготовка майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю у вищих навчальних закладах: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.04 / Поясок Тамара Борисівна. – К., 2004. – 272 с.

Подано до редакції 17.10.12